

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ АВІАЦІЙНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

БАКАЛО ОЛЬГА МИХАЙЛІВНА

УДК 378:376.68:[378.6:62(043.5)]

**ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ АДАПТАЦІЇ ІНОЗЕМНИХ СТУДЕНТІВ
ДО НАВЧАННЯ У ВИЩИХ ТЕХНІЧНИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ**

13.00.04 – теорія і методика професійної освіти

Автореферат

дисертації на здобуття наукового ступеня

кандидата педагогічних наук

Київ – 2017

Дисертацією є рукопис.

Роботу виконано у Національному авіаційному університеті, Міністерство освіти і науки України.

Науковий керівник – доктор педагогічних наук, професор
Зарубінська Ірина Борисівна,
Національний авіаційний університет,
професор кафедри іноземних мов

Офіційні опоненти: доктор педагогічних наук, професор
Булгакова Наталія Борисівна,
пенсіонер

кандидат педагогічних наук, доцент
Прадівляний Микола Григорович,
Вінницький національний технічний
університет, директор Центру
міжнародних зв'язків, доцент кафедри
іноземних мов

Захист дисертації відбудеться 29 травня 2017 року о 14.00 год. на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 26.062.15 у Національному авіаційному університеті за адресою: 03680, м. Київ-58, пр. Космонавта Комарова, 1, ауд. 1.209.

З дисертацією можна ознайомитися в бібліотеці та на веб-сайті Національного авіаційного університету (03680, м. Київ, пр. Космонавта Комарова, 1)

Автореферат розіслано 29 квітня 2017 року.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради

Н.В. Ладогубець

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми дослідження. Розвиток освіти на сучасному етапі значною мірою обумовлюється тенденціями інтернаціоналізації та зростанням ролі міжнародного співробітництва. Освіта стала одним із найбільш ефективних інструментів політичного й економічного впливу у світі, внаслідок чого значно посилилась конкуренція в залученні молоді до професійної підготовки в університетах різних країн.

Україна володіє значним освітнім потенціалом і є активним учасником міжнародного ринку освітніх послуг. Відповідно до національних програм розвитку освіти (Національна стратегія розвитку освіти України на 2012 – 2021 роки, державна національна програма «Освіта» («Україна XXI століття»)) важливим напрямком інтеграції національної системи освіти в міжнародний освітній простір є навчання іноземців у вищих навчальних закладах (ВНЗ) України й вдосконалення системи підготовки та перепідготовки фахівців для зарубіжних країн з метою зміцнення та розвитку міжнародних зв'язків.

У цьому контексті надзвичайно важливою стає проблема адаптації іноземних громадян до навчання в закладах вищої освіти України. Традиційно, значна кількість студентів-іноземців опановує в Україні технічні спеціальності.

Специфіка адаптації іноземних студентів до навчання в технічних університетах зумовлена когнітивними та комунікативними особливостями спеціалістів інженерного профілю, що відрізняє її від адаптації до навчання у вищих навчальних закладах інших напрямів підготовки. Врахування специфічних особливостей іноземних студентів вищих технічних закладів, вимоги до підготовки фахівців технічного профілю актуалізують необхідність пошуку додаткових педагогічних ресурсів, які сприятимуть підвищенню якості професійної підготовки іноземних студентів й допоможуть вирішити проблему їхньої адаптації до навчання у вищому технічному навчальному закладі (ВТНЗ).

Процес адаптації забезпечує вироблення нових моделей і стратегій поведінки, розвиток пізнавальних умінь і навичок, формування алгоритмів дій, спрямованих на задоволення вимог до іноземних студентів у вищих навчальних закладах, закладає основи для подальшого розвитку особистості спеціалістів. Навчання на підготовчому відділенні супроводжується виникненням в іноземних студентів багатьох труднощів в освітній, соціально-комунікативній, особистісній сферах, що зумовлює необхідність визначення педагогічних умов, які дають змогу забезпечити успішність їхньої адаптації та сприяють запобіганню та вирішенню проблем.

Вагомим внеском у визначення методологічних засад проблеми є погляди й ідеї науковців, які вивчали питання адаптації особистості в різних аспектах: філософському, еволюційно-біологічному, соціальному, соціально-психологічному (Н. Агаджанян, Ф. Березін, О. Георгієвський, А. Камбур, В. Константинов, Н. Мельникова, І. Мілославова, Ю. Урманцев, Л. Шпак, М. Ясменко та ін.).

Низку теоретичних праць присвячено висвітленню особливостей соціальної, соціокультурної, психологічної, соціально-психологічної та дидактичної адаптації іноземних студентів (О. Будаліна, М. Іванова, Л. Мазітова, В. Мартюшов,

С. Родонова, А. Ромеро, О. Степаненко, А. Сухова, Н. Чеснокова, Т. Чернявська, І. Ширяєва та ін.).

Накопичено значний досвід дослідження особливостей пристосування вихідців з інших країн до нової педагогічної системи (Л. Бутенко, С. Губарева, З. Хафізова та ін.); вивчалися педагогічні та соціально-педагогічних умови адаптації іноземних студентів до навчання у вищих навчальних закладах гуманітарного, військового, медичного, спортивного профілю (Т. Павлушкіна, Д. Порох, С. Родонова, Тамеєм Аль-Крад та ін.); схарактеризовано теоретичні та методичні аспекти навчання студентів-іноземців у вищих технічних навчальних закладах (І. Авдеева, Т. Васильєва, Т. Довгодько, Н. Зінонос, Г. Левіна та ін.), проаналізовано етнопсихологічні особливості представників різних регіонів (С. Альохіна, М. Бондарчук, Є. Гейченко, А. Косталес, Ле Куанг Шон, Л. Іванова, О. Романюк, Н. Філімонова та ін.).

Формуванню уявлення про специфіку навчання іноземних студентів у вітчизняних навчальних закладах сприяють дослідження українських науковців: Н. Булгакової, В. Головка, Т. Диченко, Т. Довгодько, Н. Зінонос, О. Коротун, Д. Порох, А. Приходько, О. Резван та ін.

Авторське бачення досліджуваної проблеми ґрунтувалося також на інтерпретації результатів теоретичних праць Л. Барановської, М. Євтуха, І. Зарубінської, О. Ковтун, Н. Ладогубець, В. Лугового, Е. Лузік, Ю. Пелеха, М. Прадівлянного та ін.

Однак, результати аналізу психолого-педагогічної літератури засвідчують, що увага дослідників головним чином зосереджена на обґрунтуванні методики викладання гуманітарних і природничо-математичних дисциплін в іноземній аудиторії та характеристиці соціальної адаптації іноземців. Водночас специфіка адаптації іноземних студентів до навчання у вищих технічних навчальних закладах не знайшла належного теоретичного обґрунтування та практичної апробації. Нез'ясованими залишаються шляхи й способи врахування специфічних когнітивних та комунікативних особливостей спеціалістів інженерного профілю під час адаптації.

Актуальність дослідження проблеми адаптації іноземних студентів до навчання у вищих технічних закладах України обумовлюється також необхідністю вирішення **суперечностей** між: вимогами до рівня адаптованості іноземних студентів-першокурсників до навчання та недостатнім обґрунтуванням педагогічних умов, спрямованих на формування адаптованості до навчання під час пропедевтичної підготовки; необхідністю врахування індивідуальних і національних особливостей іноземних студентів під час адаптації та недостатньою підготовкою викладацького складу до здійснення такої діяльності; потребою в удосконаленні освітнього середовища вищого технічного навчального закладу, сприятливого для адаптації іноземних студентів, і відсутністю теоретичного обґрунтування шляхів реалізації цього процесу, психолого-педагогічних умов та способів їх забезпечення; необхідністю систематичної роботи, спрямованої на адаптацію іноземних студентів і недостатньою розробленістю методів і шляхів її реалізації.

Актуальність проблеми і необхідність її розв'язання на теоретичному та методичному рівнях зумовили вибір теми дослідження: **«Педагогічні умови адаптації іноземних студентів до навчання у вищих технічних навчальних закладах».**

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертація виконана в межах наукової теми «Психолого-педагогічні умови реалізації компетентнісної парадигми освіти у ВТНЗ» (№ 24/12.02.02 на 2012 – 2014 рр.) відповідно до тематичного плану науково-дослідної роботи кафедри педагогіки та психології професійної освіти Гуманітарного інституту Національного авіаційного університету.

Тему дисертації затверджено Вченою радою Гуманітарного інституту Національного авіаційного університету (протокол № 9 від 14 червня 2012 р.) та узгоджено в Міжвідомчій раді з координації наукових досліджень з педагогічних і психологічних наук в Україні Національної академії педагогічних наук України (протокол № 6 від 18 червня 2013 р.).

Мета і завдання дослідження. Мета дослідження – науково обґрунтувати та експериментально перевірити педагогічні умови адаптації іноземних студентів до навчання у вищих технічних навчальних закладах.

Відповідно до мети визначено **завдання дослідження:**

1. Проаналізувати стан вивчення проблеми адаптації іноземних студентів до навчання у вищих технічних навчальних закладах у психолого-педагогічній теорії та практиці.

2. Визначити структурні компоненти адаптації, критерії, показники та рівні адаптованості іноземних студентів до навчання у вищих технічних навчальних закладах.

3. Обґрунтувати педагогічні умови адаптації іноземних студентів до навчання у вищих технічних навчальних закладах.

4. Експериментально перевірити ефективність педагогічних умов адаптації іноземних студентів до навчання у вищих технічних навчальних закладах.

5. Розробити методичні рекомендації щодо вдосконалення освітнього середовища вищого технічного навчального закладу, сприятливого для адаптації іноземних студентів.

Об'єкт дослідження – навчання іноземних студентів у вищих технічних навчальних закладах.

Предмет дослідження – педагогічні умови забезпечення адаптації іноземних студентів до навчання у вищих технічних навчальних закладах.

Методи дослідження. Для вирішення завдань, поставлених на різних етапах наукового дослідження, використано систему теоретичних, емпіричних і статистичних методів, а саме:

- *теоретичний аналіз, синтез, порівняння та зіставлення* – для концептуалізації психолого-педагогічної наукової літератури, вивчення нормативно-правових документів у сфері освіти, словників, енциклопедій, авторефератів, дисертацій, Інтернет-ресурсів, досвіду роботи науково-педагогічних працівників вищих навчальних закладів України, провідних учених з метою аналізу розробленості

проблеми адаптації іноземних студентів до навчання в психолого-педагогічній теорії та практиці, визначення структурних компонентів адаптації;

- *узагальнення* – для опрацювання та інтерпретації теоретичних джерел з досліджуваної проблеми, університетської документації (навчальні плани, програми), результатів діяльності іноземних студентів з метою обґрунтування педагогічних умов адаптації іноземних студентів до навчання у вищих технічних навчальних закладах, формулювання підсумків та висновків;

- *обсерваційні* (тестування, опитування, інтерв'ювання, бесіда, педагогічне спостереження, аналіз результатів діяльності, метод експертних оцінок) – для визначення рівнів адаптованості іноземних студентів та характеристики процесу адаптації;

- *педагогічний експеримент* – для перевірки ефективності розроблених педагогічних умов адаптації іноземних студентів, визначення кількісних і якісних показників адаптованості іноземних студентів;

- *математичної статистики* – для опрацювання дослідницьких даних, обчислення статистичних показників та перевірки достовірності результатів педагогічного експерименту (t-критерій Стьюдента);

- *графоаналітичні методи* відображення інформації (таблиці, рисунки) – для наочної демонстрації результатів дослідження.

Експериментальна база дослідження. Дослідно-експериментальна робота проводилася в Національному авіаційному університеті та у Вінницькому національному технічному університеті упродовж 2012 – 2016 навчальних років. Генеральна сукупність вибірки склала 188 осіб.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що *вперше*:

- *обґрунтовано та експериментально перевірено* педагогічні умови, що забезпечують ефективність адаптації іноземних студентів до навчання в технічному університеті: єдність аудиторної й культурно-дозвілєвої позааудиторної діяльності; використання тренінгових технологій під час навчання іноземних студентів з метою соціокомунікативної та особистісної адаптації; організація педагогічного супроводу іноземних студентів, що передбачає реалізацію діагностичної, навчально-методичної, інформаційної, корекційно-профілактичної діяльності; добір педагогічних стратегій формування адаптованості (управління, взаємодія, проектування, індивідуалізація) на основі врахування індивідуальних і національних особливостей іноземних студентів;

- *визначено* критерії (навчальний, соціальний, особистісний), об'єктивні та суб'єктивні показники, схарактеризовано рівні (високий, середній, низький) адаптованості іноземних студентів до навчання в вищому технічному навчальному закладі;

- *схарактеризовано* основні параметри освітнього середовища вищого навчального закладу, сприятливого для адаптації іноземних студентів (модальність, широта, інтенсивність, усвідомленість, емоційність, узагальненість, домінантність), експериментально доведено можливості позитивного впливу на них визначених педагогічних умов;

- *уточнено* сутність понять «адаптація іноземних студентів до навчання у вищих навчальних закладах», «адаптованість іноземних студентів до навчання у вищих технічних навчальних закладах», «сприятливе для адаптації освітнє середовище вищого навчального закладу»; сутність і структурні компоненти адаптації іноземних студентів до навчання в технічному університеті (діяльнісно-практичний, соціально-комунікативний та особистісний); особливості адаптації до навчання представників різних регіонів (Південно-Східної, Східної та Західної Азії; Центральної, Західної й Північної Африки, Південної Америки);

- *удосконалено*:

- організацію, форми та методи педагогічного супроводу адаптації іноземних студентів у процесі навчання у вищих технічних навчальних закладах, що передбачає здійснення діагностичної, навчально-методичної, інформаційної, корекційно-профілактичної діяльності;

- методика викладання навчального предмета «українська мова як іноземна» на підготовчому відділенні шляхом інтенсивного використання методів і форм роботи, спрямованих на формування та розвиток загальнонавчальних умінь і навичок, необхідних для успішного продовження навчання, а також тренінгових форм роботи, які сприяють зниженню тривожності, формуванню згуртованості студентського колективу, розвитку комунікативних якостей іноземних студентів з метою адаптації до навчання у вищому технічному навчальному закладі;

- *подальшого розвитку набула* система оцінювання рівня адаптованості іноземних студентів до навчання у вищому технічному навчальному закладі.

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що:

- *розроблено й упроваджено* в навчальний процес: програму тренінгу адаптації іноземних студентів до навчальної діяльності у вищому технічному навчальному закладі; комплексну програму вдосконалення освітнього середовища вищого технічного навчального закладу, сприятливого для адаптації іноземних студентів, на основі впровадження педагогічних умов; методичні рекомендації для викладачів, спрямовані на організацію навчання іноземних студентів у вищому технічному навчальному закладі з урахуванням когнітивного стилю спеціалістів інженерного профілю та особливостей інженерної комунікації;

- *здійснено добір* діагностичного інструментарію для визначення рівня адаптованості іноземних студентів до навчання у вищих технічних навчальних закладах України, *розроблено* опитувальник для визначення особливостей адаптації іноземних студентів до навчальної діяльності, до нового соціального середовища, особистісного сприйняття процесу адаптації.

Результати дисертаційного дослідження впроваджено в навчальний процес Національного авіаційного університету (довідка №23.01/12 від 23 січня 2017 р.), Вінницького національного технічного університету (довідка №15-12 від 23 січня 2017 р.), Рівненського державного гуманітарного університету (довідка №3 від 18 січня 2017 р.), Вінницького соціально-економічного інституту Відкритого міжнародного університету розвитку людини «Україна» (довідка №1/27-07 від 21 січня 2017 р.).

Апробація результатів дисертації. Основні положення і результати дослідження обговорено на наукових, науково-практичних, науково-методичних конференціях різного рівня:

міжнародних: «Інтеграція вищої школи України до європейського та світового освітнього простору» (Київ, 2012 р.); «Актуальні питання організації навчання іноземних громадян у технічних вищих навчальних закладах України» (Тернопіль, 2012), «Педагогіка вищої школи: методологія, теорія, технології» (Київ-Ялта, 2013), «Вища освіта України у контексті інтеграції до європейського освітнього простору» (Київ, 2013, 2014, 2016), «Актуальні проблеми вищої професійної освіти» (Київ, 2013, 2014), «Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання в підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми» (Вінниця, 2014), «Актуальні питання навчання іноземних студентів в європейському освітньому просторі» (Тернопіль, 2014), «Актуальні питання сучасної педагогіки» (Львів, 2014), «Педагогіка в системі гуманітарного знання» (Одеса, 2015), «Проблеми та перспективи розвитку освіти» (Київ, 2015), «Сучасна педагогіка: теорія, методика, практика» (Хмельницький, 2015), «Наукові пошуки: актуальні проблеми теорії і практики» (Київ, 2015), «Науково-методичні проблеми мовної підготовки іноземних студентів» (Київ, 2016), «Актуальні питання організації навчання іноземних студентів в Україні» (Тернопіль, 2016);

всеукраїнських: «Науковий діалог «Схід-Захід» (Бахчисарай, 2013), «Сучасні соціально-гуманітарні дискурси» (Дніпропетровськ, 2014, 2015), «Придніпровські соціально-гуманітарні читання» (Кіровоград, 2014).

Публікації. Основні положення та результати дисертаційної роботи висвітлено у 23 одноосібних наукових публікаціях, з них: 6 статей у наукових фахових виданнях України; 2 статті у закордонних та міжнародних наукових виданнях; 15 статей у збірниках матеріалів і тез наукових конференцій.

Структура та обсяг дисертації. Дисертація складається зі вступу, трьох розділів, висновків до кожного з них, загальних висновків, 18 додатків, списку використаних джерел (246 найменувань, з них – 20 іноземними мовами). Загальний обсяг дисертації – 306 сторінок. Основний зміст викладено на 179 сторінках рукопису. Робота містить 26 таблиць та 10 рисунків.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У **вступі** обґрунтовано актуальність досліджуваної проблеми, вказано на її зв'язок з науковими програмами, планами, темами, визначено мету, завдання, об'єкт, предмет і методи дослідження, розкрито наукову новизну та практичне значення одержаних результатів, наведено відомості про впровадження й апробацію результатів дослідження, кількість публікацій, структуру та обсяг дисертації.

У *першому* розділі – «**Теоретичні основи дослідження проблеми адаптації іноземних студентів до навчання у вищих технічних навчальних закладах України**» проведено аналіз і узагальнення наукової літератури з проблеми дослідження: проаналізовано основні характеристики, особливості соціальної, соціокультурної, психологічної, соціально-психологічної адаптації студентів-

іноземців; досліджено стан розробленості проблеми адаптації іноземних студентів до навчання у вищих технічних навчальних закладах у роботах науковців; визначено структуру і компоненти адаптації, критерії, показники та рівні адаптованості іноземних студентів до навчання у вищих технічних навчальних закладах.

Огляд досліджень, присвячених процесу адаптації іноземних студентів до умов вищих навчальних закладів (І. Аглічевої, Н. Булгакової, В. Головка, Т. Диченко, Н. Зінонос, А. Терещенко, І. Ширяєвої та ін.), надав змогу визначити, що головне завдання адаптації студента до навчального процесу у вищому навчальному закладі – виробити свою власну модель поведінки, набути певних якостей (знань, умінь, навичок, звичок та ін.), які необхідні для функціонування в новому освітньому середовищі. Встановлено, що основними характеристиками адаптації іноземних студентів до навчання є: активність особистості, зміни в поведінці, спрямованість на оволодіння комплексом нових навчальних вимог, залучення до незнайомого соціального середовища, встановлення «динамічної рівноваги» між особистістю й новим середовищем, вплив національних й індивідуальних особливостей.

Аналіз психолого-педагогічної літератури засвідчив, що в теорії та практиці вищої освіти накопичено значний досвід вивчення проблеми адаптації студентів-іноземців. Водночас проблема визначення педагогічних умов адаптації іноземних студентів до навчання у вищих технічних навчальних закладах не знайшла належного висвітлення.

На основі розгляду процесу адаптації іноземних студентів до навчання у вищих технічних навчальних закладах виокремлено особливості, які є спільними для усіх іноземних студентів, які навчаються у ВНЗ України (наявність етапів адаптації, вплив окремих чинників на цей процес, виникнення труднощів під час адаптації) та специфічні характеристики цього процесу у вищих технічних навчальних закладах, зумовлені когнітивними та комунікативними особливостями спеціалістів інженерного профілю.

З урахуванням висновків наукових досліджень (О. Орехової, С. Родонової, А. Суригіна, А. Терещенко, І. Ширяєвої та ін.), встановлено, що адаптація іноземних студентів до навчання у вищих навчальних закладах – це процес взаємодії особистості іноземного студента й нового освітнього середовища, під час якого відбувається приведення основних соціальних і особистісних характеристик у стан динамічної рівноваги з новими умовами, у результаті чого формуються адекватні моделі й стратегії поведінки, відбувається оволодіння комплексом необхідних навчальних вимог, формування комунікативних здібностей, засвоєння норм, звичаїв, традицій нового середовища з урахуванням національних та індивідуальних особливостей.

У структурі адаптації іноземних студентів до навчання у вищих навчальних закладах виділено такі компоненти: діяльнісно-практичний (приспосовування студентів до нової системи навчання), соціально-комунікативний (залучення іноземного студента до нової системи соціальних відносин), особистісний (внутрішній стан студента під час адаптації).

Результатом процесу адаптації іноземних студентів є адаптованість – стан гармонійної взаємодії з новим освітнім і соціальним середовищем, у якому вони продуктивно виконують навчальну діяльність, приймають нові стандарти поведінки, задовольняють свої основні потреби та відчувають внутрішній комфорт.

На основі аналізу сутності даного явища та наукових джерел з означеної проблеми (дослідження Л. Шпак, А. Терещенко, Н. Завацької, Т. Язвінської, С. Родонової та ін.), відповідно до виділених компонентів адаптації визначено критерії адаптованості іноземних студентів: навчальний, соціальний, особистісний, їхні об'єктивні та суб'єктивні показники. Об'єктивними показниками навчального критерію адаптованості є: виконання іноземним студентом навчальних вимог, його активність і допитливість, пристосування до умов організації навчального процесу, реалізація процесу самоосвіти; суб'єктивні показники охоплюють ставлення студента до навчання й обраної спеціальності. До об'єктивних показників соціального критерію адаптованості належать: характер міжособистісних взаємин іноземного студента; знання і прийняття ним соціальних норм, вимог, традицій нового колективу; вміння діяти відповідно до ситуації; активність й ініціативність у позааудиторній діяльності, рівень розвитку комунікативних умінь. Суб'єктивні показники за цим критерієм: ставлення до нового соціального оточення; задоволення організацією та проведенням культурно-дозвілдової діяльності. Показниками особистісного критерію адаптованості є: рівень тривожності; емоційний стан, домінуючий настрій; ступінь емоційного комфорту; впевненість у собі; енергійність.

У другому розділі – **«Організаційно-методичні засади визначення педагогічних умов для вдосконалення освітнього середовища вищого технічного навчального закладу, сприятливого для адаптації іноземних студентів»** визначено й теоретично обґрунтовано педагогічні умови адаптації іноземних студентів до навчання, спрямовані на вдосконалення освітнього середовища; описано алгоритм їх реалізації в навчальному процесі ВТНЗ з урахуванням регіональних особливостей представників різних країн та когнітивних і комунікативних особливостей спеціалістів інженерного профілю; представлено удосконалену методику адаптації іноземних студентів до навчання у ВТНЗ під час пропедевтичної підготовки.

Схарактеризовано вплив освітнього середовища на процес адаптації іноземних студентів і визначено, що сприятливе для адаптації іноземних студентів освітнє середовище – це таке полікультурне підтримувальне освітнє середовище, у якому забезпечений комплекс умов для адаптації особистості. За В. Ясвіним, виділено такі основні параметри освітнього середовища навчального закладу, сприятливого для адаптації іноземних студентів: модальність, широта, інтенсивність, усвідомленість, емоційність, узагальненість, домінуючість.

На основі аналізу виявлених суперечностей, узагальнення наукових джерел, та врахування результатів констатувального етапу педагогічного експерименту, які засвідчили наявність у студентів-іноземців проблем і труднощів у навчальній, соціально-комунікативній, особистісній сферах під час пропедевтичної підготовки, сформульовано *гіпотезу дослідження*, яка полягає в припущенні, що забезпечення

адаптації іноземних студентів та вдосконалення освітнього середовища вищого технічного навчального закладу, сприятливого для адаптації, можливо за реалізації таких *педагогічних умов*: єдність аудиторної й культурно-дозвіллевої позааудиторної діяльності; використання тренінгових технологій під час навчання іноземних студентів з метою соціокомунікативної й особистісної адаптації; організація педагогічного супроводу іноземних студентів, що передбачає реалізацію діагностичної, навчально-методичної, інформаційної, корекційно-профілактичної діяльності; добір педагогічних стратегій формування адаптованості (управління, взаємодія, проектування, індивідуалізація) на основі врахування індивідуальних і національних особливостей іноземних студентів.

Реалізовано комплексну програму адаптації іноземних студентів до навчання у вищих технічних навчальних закладах, що передбачало здійснення діагностично-оцінювальної, інформаційно-консультаційної, позааудиторної та навчально-методичної діяльності, спрямованої на забезпечення фізіологічної, соціальної, дидактичної, психологічної адаптації, розвиток комунікативних якостей і мотивації іноземних студентів.

Впровадження *першої* педагогічної умови забезпечували тим, що був установлений взаємозв'язок між аудиторною і культурно-дозвіллевою позааудиторною діяльністю (зустрічами, бесідами, екскурсіями, конференціями тощо), які мали адаптаційну мету, супроводжувалися попередньою навчальною підготовкою та подальшим обговоренням. Особливості інженерної комунікації та когнітивного стилю спеціалістів інженерного профілю були враховані шляхом встановлення логічної послідовності між різними видами діяльності, використання абстрактної інформації в реальних ситуаціях, добору відповідного матеріалу під час екскурсій та конференцій.

Реалізація *другої* педагогічної умови відбувалася шляхом застосування тренінгових технологій у позанавчальній роботі та під час занять з української мови як іноземної. У навчальний процес були впроваджені тренінгові вправи, підібрані відповідно до ситуативно-тематичного мінімуму соціально-культурної сфери спілкування, які сприяли становленню довірливих партнерських відносин учасників групи, залученню їх до активної взаємодії, що особливо актуально для студентів технічних ВНЗ, які надають перевагу самостійної діяльності. Також використання тренінгових вправ на заняттях з української мови як іноземної було спрямоване на розвиток умінь монологічного і діалогічного мовлення, формування навичок самопрезентації, уникнення конфліктних ситуацій. Проведення тренінгу адаптації іноземних студентів сприяло освоєнню освітнього простору університету, прийняттю норм студентського середовища, адаптації до студентської групи, особистісній саморегуляції, зниженню тривожності, розвитку мотивації до навчання, комунікативних умінь, опануванню методів і прийомів навчальної діяльності у ВНЗ. Когнітивним та комунікативним особливостям спеціалістів інженерного профілю відповідало чітке формулювання тренінгових завдань, надання інформації в письмовому вигляді та з перекладом на мову-посередник, виділення часу на обдумування відповідей.

Третя педагогічна умова передбачала реалізацію діагностичної, навчально-методичної, інформаційної, корекційно-профілактичної діяльності під час педагогічного супроводу адаптації іноземних студентів до навчання у ВТНЗ. Діагностична діяльність була спрямована на визначення рівнів адаптованості іноземних студентів, наявних у них проблем і труднощів за допомогою застосування відповідних методів дослідження (педагогічне спостереження, опитування, тестування). Навчально-методична діяльність сприяла опануванню іноземними студентами новими формами й методами навчальної роботи, формуванню позитивного ставлення до обраної технічної спеціальності, чітких уявлень про зміст підготовки у вищому технічному навчальному закладі, адаптацію до різних видів навчальної діяльності. Враховуючи когнітивні та комунікативні особливості спеціалістів інженерного профілю, виділено особливості наукового стилю мовлення, характерні риси тексту інженерної спеціалізації, розроблено схеми й письмові пояснення. Інформаційна діяльність забезпечила ознайомлення іноземних студентів з правами й обов'язками, нормативно-правовими документами, які регулюють їхнє перебування в Україні, правилами внутрішнього розпорядку вищого навчального закладу і гуртожитку; культурою і традиціями України шляхом залучення до участі у заходах, які проводяться в університеті. Корекційно-профілактична діяльність полягала у наданні індивідуальної допомоги студентам, які переживають стресові, конфліктні ситуації, залучення компетентних фахівців з метою вирішення проблеми (психологів, лікарів).

Реалізацію *четвертої* педагогічної умови здійснювали шляхом впровадження педагогічних стратегій адаптації (управління, взаємодія, проектування, індивідуалізація) на основі врахування індивідуальних і національних особливостей іноземних студентів. З метою відбору відповідних стратегій були проаналізовані особливості адаптації до навчання та нового соціокультурного середовища іноземних студентів з різних регіонів (Південно-Східної, Східної та Західної Азії; Центральної, Західної й Північної Африки, Південної Америки), виокремлено характеристики, які позитивно і негативно впливають на адаптацію.

У *третьому* розділі «**Експериментальне дослідження ефективності педагогічних умов адаптації іноземних студентів до навчання у вищих технічних навчальних закладах**» висвітлено зміст і методику організації педагогічного експерименту, здійснено інтерпретацію його результатів, представлено науково-практичні рекомендації щодо вдосконалення освітнього середовища вищого навчального закладу, сприятливого для адаптації іноземних студентів на основі реалізації педагогічних умов.

Педагогічно-експериментальне дослідження проводилося на базі Національного авіаційного університету та Вінницького національного технічного університету (генеральна сукупність вибірки – 188 осіб). Дослідження тривало впродовж 2012 – 2016 рр. і передбачало три етапи.

На *першому* (2012 – 2014 рр.) – *аналітико-констатувальному* етапі здійснено вивчення і теоретичний аналіз вітчизняної й закордонної наукової літератури з проблеми адаптації іноземних студентів, проаналізовано стан розробленості проблеми, виявлено суперечності між сучасними вимогами до рівня адаптованості

іноземного студента-першокурсника вищого технічного навчального закладу і реальним станом забезпечення педагогічних умов адаптації під час пропедевтичної підготовки. Визначено понятійний апарат, актуальність, мету, завдання, об'єкт і предмет дослідження. Проведено констатувальний експеримент, за результатами якого було схарактеризовано особливості адаптації до навчальної діяльності, нового соціального середовища та специфіку особистісного сприйняття цього процесу, визначено найважливіші проблеми та труднощі, які виникають в іноземних студентів.

На *другому* (2014 – 2015 рр.) – *дослідно-експериментальному* етапі проведено формувальний експеримент, який складався з трьох етапів:

- підготовча складова (визначено мету формувального експерименту, яка полягала у практичній перевірці педагогічних умов адаптації іноземних студентів до навчання у вищих технічних навчальних закладах; підібрано діагностичний матеріал для проведення дослідження; визначено рівні адаптованості іноземних студентів контрольної та експериментальної груп на початку експерименту; здійснено аналіз параметрів освітнього середовища вищих навчальних закладів);

- впровадження педагогічних умов адаптації у навчальний процес вищих технічних навчальних закладів при викладанні української мови як іноземної, а також під час культурно-дозвіллевої позааудиторної діяльності. У процес навчання експериментальної групи були впроваджені всі педагогічні умови адаптації до навчання, у контрольній групі навчальний процес здійснювали за традиційною програмою і методикою;

- контрольно-коригувальний етап (проаналізовано результати впровадження педагогічних умов, розглянуто труднощі, які виникли під час цього процесу та шляхи їх уникнення, здійснено оцінку рівнів адаптованості іноземних студентів контрольної й експериментальної групи за допомогою статистичних і математичних методів обробки даних, схарактеризовано зміну параметрів освітнього середовища вищих навчальних закладів).

На *третьому* (2015 – 2016 рр.) – *завершально-узагальнювальному* етапі було зроблено висновки, здійснено оформлення результатів експериментальної роботи, розроблено науково-практичні рекомендації щодо вдосконалення освітнього середовища вищого технічного навчального закладу, сприятливого для адаптації іноземних студентів.

Здійснений порівняльний аналіз рівнів адаптованості іноземних студентів до навчання у вищих технічних навчальних закладах виявив позитивні зрушення у респондентів експериментальної групи, тоді як у контрольній групі спостерігалися лише незначні зміни (табл.1). Кількість іноземних студентів з високим рівнем адаптованості за навчальним критерієм збільшилася на 14,82%, за соціальним критерієм – на 18,52%, за особистісним критерієм – на 14,82%. Кількість респондентів з середнім рівнем адаптованості за навчальним критерієм зросла на 25,92%, за соціальним критерієм – на 24,07%, за особистісним критерієм – на 22,22%. Кількість студентів з низьким рівнем адаптованості за навчальним критерієм зменшилася на 40,74%, за соціальним критерієм – на 42,59%, за особистісним критерієм – на 37,04%. У студентів контрольної групи також

відбулися зміни, але вони не є досить значними. Так, кількість студентів з високим рівнем адаптованості за навчальним критерієм зросла на 1,85%, за соціальним і особистісними критеріями – залишилась без змін. Кількість респондентів з середнім рівнем адаптованості за навчальним, соціальним і особистісним критеріями зросла на 5,56% відповідно. Кількість респондентів з низьким рівнем адаптованості за навчальним критерієм зменшилася на 7,41%, за соціальним критерієм – на 5,56%; за особистісним – на 5,56%.

Статистична значущість змін, які відбулися в результаті проведення педагогічного експерименту, підтверджена за допомогою t-критерію Стьюдента.

Таблиця 1

Динаміка рівнів адаптованості іноземних студентів експериментальної та контрольної груп на початку та наприкінці формульованого експерименту (ЕГ – 54 особи, КГ – 54 особи, %)

Критерії	Рівні	Контрольна група		Експериментальна група	
		до експ.	після експ.	до експ.	після експ.
Навчальний	високий	16,67	18,52	14,81	29,63
	середній	37,03	42,59	35,19	61,11
	низький	46,30	38,89	50,00	9,26
Соціальний	високий	22,22	22,22	16,67	35,19
	середній	27,78	33,34	29,63	53,70
	низький	50,00	44,44	53,70	11,11
Особистісний	високий	12,96	12,96	14,81	29,63
	середній	40,74	46,30	35,19	57,41
	низький	46,30	40,74	50,00	12,96

Аналіз отриманих результатів підтвердив ефективність визначених педагогічних умов адаптації іноземних студентів до навчання у вищих технічних навчальних закладах.

За адаптованою методикою В. Ясвіна, виявлено позитивний вплив педагогічних умов на параметри освітнього середовища вищого навчального закладу (модальність, широта, інтенсивність, усвідомленість, емоційність, узагальненість, домінантність) у результаті проведеного експерименту (рис. 1). На основі цього сформульовано рекомендації щодо вдосконалення освітнього середовища вищого технічного навчального закладу, сприятливого для адаптації іноземних студентів.

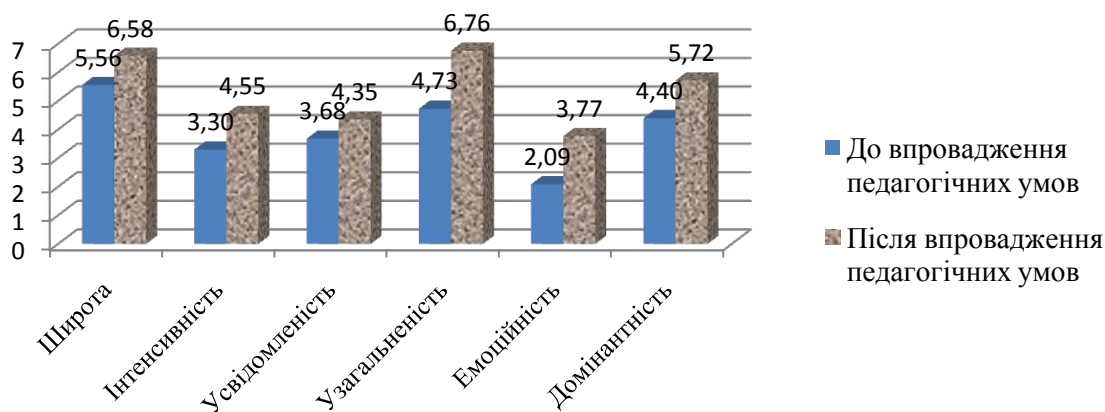

Рис. 1. Динаміка параметрів освітнього середовища вищого навчального закладу (НАУ) до і після формувального експерименту (%)

Отримані дані щодо результативності експериментальної роботи підтверджують правильність сформульованої гіпотези й дозволяють констатувати дієвість визначених педагогічних умов. Отже, мету дослідження досягнуто, поставлені завдання виконано.

ВИСНОВКИ

У дисертації здійснено теоретичне узагальнення й запропоновано нове вирішення наукового завдання, що полягає в обґрунтуванні та експериментальній перевірці педагогічних умов адаптації іноземних студентів до навчання у вищих технічних навчальних закладах. Здобуті результати підтвердили правомірність вихідних положень, покладених у його основу, а реалізація мети й завдань дослідження дали підстави сформулювати такі загальні висновки та рекомендації:

1. Проблема адаптації іноземних студентів до навчання у вищих технічних навчальних закладах складна й багатогранна. Специфічні особливості мають соціальний, соціокультурний, психологічний, соціально-психологічний та дидактичний аспекти досліджуваного феномену. Основними характеристиками адаптації іноземних студентів до навчання є активність особистості, зміни в поведінці, спрямованість на оволодіння комплексом нових навчальних вимог, залучення до нового соціального середовища, встановлення «динамічної рівноваги» між особистістю й новим середовищем, вплив національних й індивідуальних особливостей. Спільними особливостями для всіх іноземних студентів, які навчаються у ВНЗ України, є наявність етапів адаптації, вплив окремих чинників на цей процес та виникнення труднощів. Специфіка адаптації у вищих технічних навчальних закладах зумовлена когнітивними та комунікативними особливостями спеціалістів інженерного профілю.

2. Структурними компонентами адаптації іноземних студентів до навчання у вищих технічних навчальних закладах є діяльнісно-практичний (приспособлення студентів до нової системи навчання), соціально-комунікативний (залучення іноземного студента до нової системи соціальних відносин), особистісний (внутрішній стан студента під час адаптації). Трактування структури процесу адаптації як єдності трьох компонентів є логічним підґрунтям для оцінювання

загального рівня адаптованості іноземних студентів за такими критеріями: навчальним, соціальним та особистісним. Критерії оцінювання адаптації іноземних студентів до навчання у вищих технічних навчальних закладах розкриваються через специфічні характеристики кожного структурного компонента, вимірюються якісними показниками та виражаються в кількісних.

Аналіз теоретичних джерел та емпіричного досвіду надав можливість схарактеризувати три рівні адаптованості іноземних студентів: низький, середній, високий, які ідентифікуємо на підставі інтерпретації якісних і кількісних характеристик та інтенсивності прояву відповідних показників.

3. Адаптації іноземних студентів до навчання у вищих технічних навчальних закладах та створенню сприятливого освітнього середовища сприяє забезпечення комплексу таких *педагогічних умов*: поєднання аудиторної й культурно-дозвіллевої позааудиторної діяльності; використання тренінгових технологій під час навчання іноземних студентів з метою соціокомунікативної й особистісної адаптації; організація педагогічного супроводу іноземних студентів, що передбачає реалізацію діагностичної, навчально-методичної, інформаційної, корекційно-профілактичної діяльності; добір педагогічних стратегій формування адаптованості (управління, взаємодія, проектування, індивідуалізація) на основі врахування індивідуальних і національних особливостей іноземних студентів. Їх обґрунтування базувалося на положеннях гуманістичного, діяльнісного, особистісно-орієнтованого, системного й інтегративного підходів та класичних (системності й послідовності; зв'язку навчання з життям; свідомості й активності; емоційності; урахування особистих можливостей студента; спільної діяльності викладача і студента) і специфічних (урахування національно-культурних особливостей іноземців, урахування рівня володіння мовою) дидактичних принципів.

4. Впровадження обґрунтованих педагогічних умов відбувалося шляхом реалізації комплексної програми адаптації іноземних студентів до навчання у вищих технічних навчальних закладах, спрямованої на забезпечення фізіологічної, соціальної, дидактичної, психологічної адаптації, розвиток комунікативних якостей і мотивації іноземних студентів, що передбачало здійснення діагностично-оцінювальної, інформаційно-консультаційної діяльності, організацію навчально-методичної та позааудиторної роботи. Враховувалися особливості когнітивного стилю спеціалістів інженерного профілю та інженерної комунікації.

Експериментальна перевірка обґрунтованих педагогічних умов адаптації іноземних студентів вищого технічного навчального закладу підтвердила всі основні теоретико-методичні положення дисертації. В результаті їх впровадження відбулися статистично значущі зміни в рівнях адаптованості студентів експериментальної групи у порівнянні з контрольною, що дало підстави підтвердити гіпотезу дослідження. Кількість студентів з високим рівнем адаптованості зросла на 16,67%, з середнім – на 24,07%. Кількість студентів з низьким рівнем адаптованості зменшилася на 40,74%. Виявлено позитивний вплив експериментальних педагогічних умов на параметри освітнього середовища вищих навчальних закладів (модальність, широта, інтенсивність, усвідомленість, емоційність, узагальненість, домінантність).

5. Результати педагогічного експерименту, впровадження їх у навчально-виховний процес вищих технічних навчальних закладів дали підстави розробити методичні рекомендації щодо вдосконалення освітнього середовища вищого технічного навчального закладу, сприятливого для адаптації іноземних студентів, які спрямовані на вдосконалення організації соціального, дидактичного та просторово-предметного компонентів освітнього середовища та підвищення його показників за такими параметрами як широта, інтенсивність, усвідомленість, узагальненість, емоційність, домінантність.

Проведене дослідження не вичерпує всіх аспектів проблеми адаптації іноземних студентів до навчання у вищих технічних закладах України. До перспективних напрямів подальших наукових досліджень відносимо аналіз можливостей застосування сучасних інформаційних технологій з метою адаптації студентів-іноземців до освітнього процесу, подальше вивчення соціально-культурних особливостей іноземних студентів з різних регіонів світу, розробку напрацювання педагогічних практик їх врахування.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Наукові праці, в яких опубліковані основні наукові результати дисертації

1. Тіщенко О. М. Основні теоретичні підходи до вивчення процесу адаптації іноземних студентів / О. М. Тіщенко // Вища освіта України: Теоретичний та науково-методичний часопис – Додаток 1, том 1: Тематичний випуск «Педагогіка вищої школи: методологія, теорія, технології». – 2013. – № 3 (50). – С. 205–207.

2. Тіщенко О. М. Фактори, які впливають на адаптацію іноземних студентів / О. М. Тіщенко // Гуманітарний вісник ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди» – Додаток 1 до Вип. 31, Том V (47): Тематичний випуск «Вища освіта України у контексті інтеграції до європейського освітнього простору». – К. : Гнозис, 2013. – С. 475–483.

3. Тіщенко О. М. Особливості етапів адаптації іноземних студентів до навчання у вищих навчальних закладах // Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання в підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми. Зб. наук. пр. – Київ-Вінниця : ТОВ фірма «Планер», 2014. – Випуск 39. – С. 449–454.

4. Бакало О. М. Критерії і рівні адаптованості іноземних студентів до навчання у вищих технічних навчальних закладах / О. М. Бакало // Гуманітарний вісник ДНВЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди» – Додаток 1 до Вип. 5, Том I (52): Тематичний випуск «Вища освіта України в контексті інтеграції до Європейського освітнього простору». – К. : Гнозис, 2014. – С. 38–46.

5. Бакало О. М. Структура і компоненти адаптованості іноземних студентів до навчання у вищих технічних навчальних закладах / О. М. Бакало // Вісник Національного авіаційного університету. Серія : Педагогіка. Психологія: зб. наук. пр. – К. : НАУ, 2014. – Вип. 5(1). – С. 9-13.

6. Бакало О. М. Проблема адаптації іноземних студентів у психолого-педагогічній літературі / О. М. Бакало // Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського. Серія : Педагогіка і психологія: Зб. наук. праць. – Вінниця : ТОВ «Нілан-ЛТД», 2015. – Випуск 43. – С. 158–163.

Наукові праці, опубліковані у закордонних і міжнародних виданнях

7. Бакало О. М. Основні педагогічні умови адаптації іноземних студентів до навчання у вищих технічних навчальних закладах / О. М. Бакало // Nowoczesna edukacja: filozofia, innowacja, doświadczenie. – Łódź : Wydawnictwo Naukowe Wyższej Szkoły Informatyki i Umiejętności. – 2015. – Nr 4. – P. 4–9.

8. Бакало О. М. Організація педагогічного супроводу адаптації іноземних студентів до навчання у вищому технічному навчальному закладі / О. М. Бакало // European Humanities Studies. = Europejskie Studia Humanistyczne : Психологічні, педагогічні та організаційні умови запровадження європейських стандартів вищої освіти. = Psychological, Pedagogical and Organizational Conditions for the Introduction of European Standards of Higher Education / [ed. The Faculty of Social Sciences (Pomeranian University in Słupsk), East European Institute of Psychology – Kyiv]. – 2016 – Випуск I. – С. 15–27.

Опубліковані праці апробаційного характеру

9. Тіщенко О. М. Аналіз досвіду мовної адаптації студентів-іноземців на підготовчих факультетах вищих навчальних закладів України / О. М. Тіщенко // Всеукраїнська науково-методична конференція «Актуальні питання організації навчання іноземних громадян у технічних вищих навчальних закладах України» : Матеріали конференції. 26-28 квітня 2012 р. – Тернопіль: ТНТУ ім. І. Пулюя, 2012. – С. 156–159.

10. Тіщенко О. М. Фактори, що впливають на процес адаптації іноземних студентів під час навчання на підготовчому відділенні вищого навчального закладу / О. М. Тіщенко // Актуальні проблеми вищої професійної освіти : Матеріали міжнародної науково-практичної конференції, 21-22 березня 2013 р. – К. : НАУ, 2013. – С. 99–100.

11. Тіщенко О. М. Основні аспекти вивчення процесу адаптації іноземних студентів / О. М. Тіщенко // Науковий діалог «Схід-Захід». Матер. II всеукр. наук. конф. з міжнар. участю. (м. Бахчисарай, 12 жовтня 2013 р.): у 4-х частинах. – Д. : Видавництво «Інновація», 2013. – ч. 4. – С. 191–193.

12. Тіщенко О. М. Особливості початкового етапу адаптації іноземних студентів до навчання у вищих навчальних закладах / О. М. Тіщенко // Актуальні проблеми вищої професійної освіти України: Матеріали II Міжнародної науково-практичної конференції 20 березня 2014 р. – К. : НАУ, 2014. – С. 141–142.

13. Тіщенко О. М. Деадаптація іноземних студентів як психолого-педагогічна проблема / О. М. Тіщенко // «Сучасні соціально-гуманітарні дискурси». Матеріали IV Всеукр. наук. конфер. з міжнар. участю (м. Дніпропетровськ, 22 березня 2014 р.) : у 3-х частинах. – Д. : ТОВ «Інновація», 2014. – ч. 3. – С. 129–131.

14. Тіщенко О. М. Особливості мовної адаптації іноземних студентів на підготовчому відділенні вищого навчального закладу / О. М. Тіщенко // Придніпровські соціально-гуманітарні читання. Матер. III всеукр. наук. конфер. з міжнар. участю. (м. Кіровоград, 16 травня 2014 р.) : у 3-х частинах. – Д.: ТОВ «Інновація», 2014. – ч. 2. – С. 67–68.

15. Тіщенко О. М. Стратегії адаптації іноземних студентів до навчання у вищих навчальних закладах / О. М. Тіщенко // Актуальні питання навчання іноземних студентів в європейському освітньому просторі : Міжнародна науково-методична конференція, 13-16 травня 2014 р. – Тернопіль: Вид-во ТНТУ імені Івана Пулюя, 2014. – С. 121–123.

16. Бакало О. М. Об'єктивні та суб'єктивні критерії оцінки адаптованості іноземних студентів до навчання у вищих навчальних закладах України / О. М. Бакало // Актуальні питання сучасної педагогіки. Матеріали міжнародної науково-практичної конференції (м. Львів, 24-25 жовтня 2014 року). – Херсон : Видавничий дім «Гельветика», 2014. – С. 7–10.

17. Бакало О. М. Вплив освітнього середовища вищого навчального закладу на адаптацію іноземних студентів / О. М. Бакало // Педагогіка в системі гуманітарного знання. Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (м. Одеса, 13-14 березня 2015 року). – Херсон : Видавничий дім «Гельветика», 2015. – С. 110–112.

18. Бакало О. М. Врахування національних та індивідуальних особливостей іноземних студентів під час навчання у вищих навчальних закладах України / О. М. Бакало // Сучасні соціально-гуманітарні дискурси. Матер. V Всеукр. наук. конфер. з міжнар. участю. (м. Дніпропетровськ, 21 березня 2015 р.) : у 5-х частинах. – Д. : ТОВ «Інновація», 2015. – ч. 1. – С. 68–69.

19. Бакало О. М. Особливості навчання іноземних студентів у вищих технічних навчальних закладах (на прикладі Національного авіаційного університету) / О. М. Бакало // Проблеми та перспективи розвитку освіти. Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (м. Київ, 17-18 квітня 2015 р.). – Херсон : Видавничий дім «Гельветика», 2015. – С. 57–59.

20. Бакало О. М. Проблема адаптації іноземних студентів до навчання у вищих навчальних закладах України як об'єкт педагогічних дисертаційних досліджень 1990-2014 років / О. М. Бакало // Гуманітарний корпус: [збірник наукових статей з актуальних проблем філософії, культурології, психології, педагогіки та історії]. – Випуск 4. – Вінниця : ТОВ «Нілан-ЛТД», 2015. – С. 17–20.

21. Бакало О. М. Адаптованість іноземних студентів до навчальної діяльності на підготовчому відділенні вищого технічного навчального закладу: результати емпіричного дослідження / О. М. Бакало // Сучасна педагогіка: теорія, методика, практика. Матеріали II Міжнародної науково-практичної конференції (м. Хмельницький, 16-17 жовтня 2015 року). – Херсон : Видавничий дім «Гельветика», 2015. – С. 108–111.

22. Бакало О. М. Особливості адаптації іноземних студентів до навчання у Національному авіаційному університеті / О. М. Бакало // Науково-методичні проблеми мовної підготовки іноземних студентів: матеріали IX Міжнародної

науково-практичної конференції, м. Київ, 21-22 квітня 2016 року. – К. : Вид-во НАУ, 2016. – С. 8–9.

23. Бакало О. М. Характеристика соціально-комунікативного критерію адаптованості іноземних студентів / О. М. Бакало // Актуальні питання організації навчання іноземних студентів в Україні : III Міжнародна науково-методична конференція, 18-20 травня 2016 р. – Тернопіль : ФОП Паляниця В. А., 2016. – С. 197–199.

АНОТАЦІЯ

Бакало О. М. Педагогічні умови адаптації іноземних студентів до навчання у вищих технічних навчальних закладах. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук за спеціальністю 13.00.04 – теорія і методика професійної освіти. – Національний авіаційний університет. – Київ, 2017.

Дисертація присвячена дослідженню проблеми адаптації іноземних студентів до навчання у вищих технічних навчальних закладах. У результаті дослідження розкрито зміст і структуру адаптації іноземних студентів. Визначено та обґрунтовано педагогічні умови адаптації іноземних студентів до навчання у вищих технічних навчальних закладах. Розроблено комплексну програму адаптації іноземних студентів до навчання у вищих технічних навчальних закладах та експериментально підтверджено її ефективність. Визначено основні параметри сприятливого для адаптації іноземних студентів освітнього середовища навчального закладу (модальність, широта, інтенсивність, усвідомленість, емоційність, узагальненість, домінантність), експериментально доведено можливості позитивного впливу на них обґрунтованих педагогічних умов. Уточнено сутність понять «адаптація іноземних студентів до навчання», «адаптованість іноземних студентів до навчання у вищих технічних навчальних закладах», «сприятливе для адаптації освітнє середовище вищого навчального закладу»; сутність і структурні компоненти процесу адаптації іноземних студентів до навчання в технічному університеті (діяльнісно-практичний, соціально-комунікативний та особистісний). Розглянуто особливості адаптації до навчання представників різних регіонів (Південно-Східної, Східної та Західної Азії; Центральної, Західної й Північної Африки, Південної Америки). Удосконалено організацію, форми й методи педагогічного супроводу адаптації іноземних студентів в процесі навчання у вищих технічних навчальних закладах.

Ключові слова: педагогічні умови, іноземні студенти, адаптація іноземних студентів, адаптованість іноземних студентів, адаптація до навчання, вищі технічні навчальні заклади.

АННОТАЦИЯ

Бакало О. М. Педагогические условия адаптации иностранных студентов к обучению в высших технических учебных заведениях. – Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата педагогических наук по специальности 13.00.04 – «Теория и методика профессионального образования». – Национальный авиационный университет, Киев, 2017.

Диссертация посвящена исследованию педагогических условий адаптации иностранных студентов к обучению в высших технических учебных заведениях.

В первом разделе диссертации – «Теоретические основы исследования проблемы адаптации иностранных студентов к обучению в высших технических учебных заведениях Украины» осуществлен анализ разработки проблемы исследования в психолого-педагогической теории и практике; проанализированы основные характеристики адаптации иностранных студентов; уточнено содержание ключевых понятий исследуемой темы: «адаптация иностранных студентов к обучению в высших учебных заведениях», «адаптированность иностранных студентов к обучению в высших технических учебных заведениях», охарактеризовано структуру адаптации и выделено ее компоненты (деятельностно-практический, социально-коммуникативный и личностный); определены критерии, показатели и уровни адаптированности иностранных студентов к обучению в высших технических учебных заведениях.

Во втором разделе – «Организационно-методические основы определения педагогических условий для усовершенствования образовательной среды высшего технического учебного заведения, благоприятной для адаптации иностранных студентов» определены и обоснованы педагогические условия адаптации иностранных студентов: единство аудиторной и культурно-досуговой внеаудиторной деятельности; использование тренинговых технологий при обучении иностранных студентов с целью социокоммуникативной и личностной адаптации; организация педагогического сопровождения иностранных студентов, включающая реализацию диагностической, учебно-методической, информационной, коррекционно-профилактической деятельности; подбор педагогических стратегий формирования адаптированности (управление, взаимодействие, проектирование, индивидуализация) на основе учета индивидуальных и национальных особенностей иностранных студентов. Охарактеризованы региональные особенности адаптации иностранных студентов, параметры образовательной среды, влияющие на адаптацию; представлена реализация усовершенствованной методики адаптации иностранных студентов к обучению в высших технических учебных заведениях.

В третьем разделе – «Экспериментальное исследование эффективности педагогических условий адаптации иностранных студентов к обучению в высших технических учебных заведениях» раскрыто содержание и методику организации педагогического эксперимента. Результаты исследования подтвердили эффективность обоснованных педагогических условий и их положительное влияние на параметры образовательной среды, что позволило разработать рекомендации по усовершенствованию образовательной среды высшего технического учебного заведения, благоприятной для адаптации иностранных студентов.

Ключевые слова: педагогические условия, иностранные студенты, адаптация иностранных студентов, адаптированность иностранных студентов, адаптация к обучению, высшие технические учебные заведения.

SUMMARY

Bakalo O. M. Pedagogical Conditions of the Foreign Students' Adaptation to the Studies in Higher Technical Educational Institutions. – Manuscript.

Thesis for the scientific degree of Candidate in Pedagogical Sciences, specialty 13.00.04. – Theory and Methods of Professional Education. – National Aviation University. – Kyiv, 2017.

The thesis is devoted to the problem of foreign students' adaptation to the studies in higher technical educational institutions. As the result of the research the content and structure of the foreign students' adaptation is revealed; besides, pedagogical conditions of foreign students' adaptation to the studies in higher technical educational institutions are determined. Moreover, the comprehensive program of foreign students' adaptation to the studies in higher technical educational institutions is developed and its effectiveness is experimentally verified. The significant parameters of adaptable educational environment for foreign students' adaptation (modality, breadth, intensity, awareness, emotional sensitivity, generality and dominance) are identified, and the possibility of a positive impact of the pedagogical conditions on them was experimentally proved. The essence of the concepts of «foreign students' adaptation to the studies», «foreign students' adaptation to the studies in higher technical educational institution», «adaptable educational environment of higher education» are specified; besides, the essence and structural components of the process of foreign students adaptation to study at the Technical University (action-practical, social, communicative and personal) are clarified. The features of adaptation to studies of representatives from different regions (Southeast, East and West Asia, Central, Western and Northern Africa and South America) are considered. The organization, forms and methods of pedagogical support of foreign students' adaptation in the learning process in higher technical educational institution are improved.

Key words: pedagogical conditions, foreign students, foreign students' adaptation, foreign students' adaptedness, adaptation of studies, higher technical institutions.